

Мельник В.І., доцент кафедри романо-германських і східних мов
Гуманітарного інституту Київського Університету імені Бориса Грінченка,
кандидат філологічних наук, доцент, Україна

КОНТРАСТИВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО ФРАНКОМОВНОГО ДИСКУРСУ

У статті висвітлюються проблеми французької контрастивної лінгвістики в діяхронному вимірі. Проводиться аналіз робіт відомих французьких лінгвістів-типологів Б. Потье, Ж. Марузо, Ж. Фейє, К. Ажежа та інших. Розглядаються питання про поняття морфосинтаксичної та семантичної типології, їх взаємодію.

Ключові слова: контрастивна лінгвістика, типологічні дослідження, діяхронний вимір, морфосинтаксис, історія типології.

Сьогодні ще зарано говорити, що порівняння мов остаточно завершене. У французькій контрастивній лінгвістиці існує низка проблем, які потребують свого вирішення. Ось чому **актуальною** постає спроба здійснити узагальнений аналіз фундаментальних напрацювань французьких типологів. Ґрунтуючись на наукових дослідженнях видатних лінгвістів сьогодення, ми ставили на **меті** довести дієвість діяхронного підходу при вивченні французьких прикметників та займенників у типологічних дослідженнях.

Французька контрастивна лінгвістика як і контрастивна лінгвістика інших мов почала свій розвиток практично одночасно з історичною і порівняльною граматиною в ХІХ столітті. Вона виходить з очевидного принципу, що всі мови різні і що їх необхідно класифікувати за певною кількістю критеріїв. Так, Б.Потье пише, що «типологічні дослідження знаходяться на найбільш загальному рівні дескриптивної лінгвістики. ... Вона є в першу чергу дескриптивною, а вже потім порівняльною» [7, 11] . Він розглядає три етапи типологічного дослідження: 1) створення інвентарю типологічних рис (опис); 2) характеристика мови за її рисами; 3) класифікація мов світу за відповідними рисами.

Французькі лінгвісти відзначають відсутність діяхронного виміру майже в усіх визначеннях, які дає типологія і визначення, запропоноване Ж.Марузо, є тому підтвердженням: «Типологічне дослідження мов є таким, яке визначає їх характеристики, абстрагуючись від історії». [5, 234] Згодом ця дуже категорична позиція еволюціонувала, відзначаючи, що діяхронні типологічні дослідження можливі [1,16].

Сьогодні лінгвісти виділяють три підходи до вивчення історії типології:

1) морфологічний (класифікація мов на ізольовані, напр. китайська, аглютинативні (турецька), флексійні (індо-європейські мови);

2) ареальний (спільні риси мов, які є географічними сусідами);

3) синтаксичний (мовні універсалиї).

Описуючи мовні універсалиї, Ж.Грінберг виділяє 45 законів, які дозволяють передбачити обов'язковість мовного явища за наявності іншого. Наведемо декілька прикладів.

Закон 34. Жодна мова не має троїни, якщо вона не має двоїни. Жодна мова не має двоїни, якщо вона не має множини.

Закон 36. Якщо мова має категорію роду, вона обов'язково має категорію числа.

Закон 43. Якщо мова має категорію роду для іменників, то вона її має і для займенників [2, 136].

Б.Потье в своїй програмній статті «Pour une typologie sémantique» виділяє універсальну семантичну типологію, яка може розглядати мовні явища «незалежно від синтаксичних категорій, котрі їх виокремлюють в якусь особливу мову». Він цитує як приклад тропи або використання якості в абстрагуванні. Базова ідея полягає в тому, що «умови світового досвіду ведуть до розумової діяльності однакового рівня. Виходячи з цього, соціокультурні умови ведуть мови до нівелювання їхніх відмінностей в морфосинтаксисі» [6, 311].

Однак, багато французьких лінгвістів, серед яких К.Ажеж, схильні наголошувати саме на морфосинтаксичній типології, що, втім, не означає відмову від семантики. Отже ще зарано говорити, що порівняння мов остаточно завершене. Відносини між лінгвістичними і соціальними структурами пояснюють, наприклад, аксіологічні виміри людини у мові, порядок і присутність дійових осіб, культурну індексацію та ін. — багато спільних рис пояснюють морфосинтаксичні варіації мов [4, 95].

Так, якщо проаналізувати французький прикметник, то можна виявити, що виокремлення його від іменника було зроблено середньовічними граматистами. До того періоду граматисти їх не розрізняли через тотожну морфологію. Однак є особливості, які підкреслюють їх відмінність: прикметник не має свого власного роду і числа, він тільки відтворює категорії роду і числа іменника, оскільки йому підпорядковується. Відмінність між іменником і прикметником сьогодні прийнята в різних індоєвропейських мовах: так слов'янські мови протиставляють неозначені закінчення (коротка форма прикметника) іменникового типу і закінчення означені, які базуються на асоціації короткий прикметник + відмінкове закінчення. Ще одна особливість відрізняє прикметник від іменника: ступені порівняння, які в старофранцузькій мові були виражені спеціальними суфіксами. Але ступені не є визначальними, оскільки деякі прикметники, наприклад відносні, їх не мають. Нарешті, є логічне пояснення: іменник виражає «субстанції» (назва об'єкта або предмета), а прикметник — ознаку цих субстанцій. У французькій мові якісні прикметники можуть бути означеннями

або ознаками, можуть бути перетворені в іменник, зміненими за допомогою прислівника в ступенях порівняння, вживатися окремо від іменника. Якісні прикметники, щоб показати жіночий рід або множину, мають особливі закінчення, а відносні в своїй більшості мають спеціальні форми (*ce, cet, cette, ces, mon, ma, mes*) [3, 285]. Необхідно зазначити, що французькі граматисти як і граматисти інших мов відмовляються змінювати класифікацію частин мови. Однак є виняток, який стосується французького прикметника: здійснено відділення детермінативів, і сучасні французькі шкільні граматики показали цю еволюцію. Можна вважати також вирішенням поділ якісних прикметників на два типи: ті, які виражають якість і ті, які виражають «відношення» (відносні). Ця відмінність спирається на переконливі критерії: якісні можуть бути ознаками, означеннями або вживатися без іменника, в більшості своїй мають ступені порівняння, перед ними можуть стояти підсилювальні прислівники, вони можуть бути додатками іменникового типу (*Fier de ses ancêtres*); відносні прикметники можуть бути тільки означеннями, не мають ступенів порівняння (за винятком семантичного зсуву), перед ними не може стояти прислівник.

Іншою частиною мови, універсальність якої не може бути спростованою, є займенник (фр. *pronom*). Термін *pronom*, як зазначає Ж.Фейс, безсумнівно страждає від своєї етимології, оскільки він визначається як елемент, який замінює іменник. [1, 70] Проте, це не завжди відповідає дійсності: з одного боку, деякі французькі займенники не мають іменникового вираження (*je, tu, qui?, ce*), з іншого боку, вони можуть мати морфологічні і синтаксичні властивості, яких не мають іменники: напр., у французькій мові, яка втратила відмінки іменників, займенники зберігають відмінкові форми (*il, le, lui*); вони можуть бути пов'язаними з прикметником за допомогою прийменника (*Quoi de neuf? Y a-t-il quelqu'un d'assez hardi pour aller combattre?*). Ці особливості заперечують повну тотожність займенників з іменниками, навіть якщо деякі з них можуть їх замінювати. Зазначимо, що займенники замінюють не лише іменники, вони можуть замінювати частину фрази або цілі речення.

Класифікація французьких займенників завжди базувалася на семантичних критеріях і сучасна лінгвістика продовжує практику традиційної граматики, за якою розрізняють займенники особові (*personnels*), присвійні (*possessifs*), вказівні (*démonstratifs*), відносні (*relatifs*), питальні (*interrogatifs*), неозначені (*indéfinis*).

Розглянувши проблематику такої частини мови як займенник, видно, що є конфлікт між його природою і його функцією. Наприклад, займенник і іменник згруповують до одного класу «*nomen*» [1, 72], оскільки вони можуть мати ідентичні формальні властивості (відмінкові форми) і виконувати однакові актантні функції. Але їхня категоріальна природа, внутрішня структура і особливо спроможність займенників з'являтися у формі ознак,

доводить, що це різні одиниці, попри їх спільні риси. Типолог повинен зважати на важливе методологічне застереження: розглядати займенник як універсальну частину мови з притаманними йому ознаками.

ДЖЕРЕЛА

1. Feuillet J. Introduction à la typologie linguistique. – Paris: Honoré Champion éditeur. – 2006. – 632 p.
2. Greenberg J. The Nature and Use of Linguistic Typologies // Internal Journal of American Linguistics. – 1957. – N 23. – P. 68-77.
3. Grevisse M. Le bon usage. [4 édition]. – 1969, 1194 p.
4. Hagège C. La structure des langues. Paris : PUF, Que sais-je ? – 1982. – 246 p.
5. Marouzeau J. [3 édition] Lexique de la terminologie linguistique. Paris : Geuthner. – 1951. – 325 p.
6. Pottier B. La typologie. In Martinet André [sous la direction de]. – 1968. – P. 300-322.
7. Pottier B. Pour une typologie sémantique // Typologie des langues, Universaux linguistiques (№ spécial de la revue LYNX), Université de Paris X- Nanterre. – 1999. – P. 11-14.

В статье освещаются проблемы французской контрастивной лингвистики в диахроническом измерении. Проводится анализ работ известных французских лингвистов-типологов Б.Потье, Ж.Марузо, Ж.Фейе, К.Ажеже и других. Рассматриваются понятия морфосинтаксической и семантической типологии, их взаимодействие.

Ключевые слова: контрастивная лингвистика, типологические исследования, диахроническое измерение, морфосинтаксис, история типологии.

The article deals with the problems of French contrastive linguistics in diachronical aspect. The research focuses on the analysis of the French linguists' contribution – typologists B.Pottier, G.Marouzeau, J.Feuillet, C. Hagege, the issues of «morphosyntactic typology» and «semantic typology» and its interaction are raised.

Key words: contrastive linguistics, typological research, diachronical aspect, morphosyntax, history of typology.